

Agnieszka Piekutowska

Politechnika Białostocka

EFEKTY INTEGRACJI REGIONALNEJ W KRAJACH ROZWIJAJĄCYCH SIĘ

Wprowadzenie

Tendencje integracyjne można zaobserwować we wszystkich grupach krajów, czyli zarówno w rozwiniętych gospodarczo, jak i rozwijających się, chociaż mogą one wynikać z różnych przyczyn. W krajach rozwijających jest to przede wszystkim chęć ułatwienia i przyspieszenia procesów rozwoju gospodarczego.

Zagraniczne rynki zbytu miały zapewnić tym krajom strukturalne zmiany w produkcji oraz dostęp do zewnętrznych zasobów produkcyjnych, głównie surowców i wiedzy technicznej. Towarzysząca procesom integracyjnym likwidacja barier handlowych miała ułatwić te przemiany i doprowadzić do poprawy sytuacji gospodarczej w tych krajach poprzez intensywny rozwój wzajemnej wymiany handlowej.

Biorąc pod uwagę trudną sytuację gospodarczą w wielu krajach rozwijających się oraz dystans, jaki dzieli te kraje od rozwiniętych gospodarczo, uzasadnione wydaje się przeanalizowanie procesów integracyjnych, jakie dotychczas występowały w tych krajach oraz efektów tej integracji. Artykuł stanowi próbę odpowiedzi na pytanie: czy integracja regionalna między krajami rozwijającymi się doprowadziła do rozwoju wzajemnej wymiany handlowej?

1. Procesy integracyjne w krajach rozwijających się

Jednym z pierwszych efektów działań krajów rozwijających się w kierunku integracji było utworzenie w 1954 roku Ligi Arabskiej (Egipt, Irak, Jordania, Liban, Syria, Jemen, Arabia Saudyjska). Następnie w 1960 roku utworzono Wspólny Rynek Ameryki Środkowej (Gwatemala, Honduras, Nikaragua i Salwador, a w 1963 roku – Kostaryka). W latach 60. rozpoczął się także pierwszy etap integracji w Ameryce Łacińskiej. W tym samym czasie takie kraje jak: Argentyna, Brazylia, Chile, Ekwador, Kolumbia, Meksyk, Paragwaj, Peru i Uru-

gwaj powołały Stowarzyszenie Wolnego Handlu Ameryki Łacińskiej (Latin American Free Trade Association – LAFTA). Kryzys surowcowo-energetyczny, a następnie zadłużeniowy, zróżnicowały jednak sytuację ekonomiczną tego regionu i wprowadziły do polityki handlowej wysokie bariery. Pod koniec lat 80. kraje Ameryki Łacińskiej zaczęły zmieniać swoją politykę, coraz bardziej odchodząc od protekcjonizmu. W efekcie w 1980 roku zastąpiono LAFTA Latynoamerykańskim Stowarzyszeniem Integracyjnym Ameryki Łacińskiej (Latin American Integration Association – LAIA)¹.

Procesy integracyjne nie ominęły także Afryki. Kontynent ten charakteryzuje się znaczną liczbą międzynarodowych ugrupowań integracyjnych, chociaż nie sprzyjają temu ani warunki polityczne, ani historyczne².

Tabela 1

Najważniejsze ugrupowanie regionalne w krajach rozwijających się

Nazwa ugrupowania	Rok założenia
1	2
Afryka	
Środkowoafrykańska Unia Celna i Gospodarcza (CACEU)	1964
Wspólnota Państw Afryki Wschodniej (EAC)	1967
Południowoafrykańska Wspólnota Rozwoju (SADC)	1980
Preferencyjna Strefa Handlowa dla Afryki Wschodniej i Południowej (PTA)	1981
Wspólnota Ekonomiczna Państw Afryki Centralnej (ECCAS)	1983
Unia Arabskiego Maghrebu (AMU)	1989
Wspólny Rynek Wschodniej i Południowej Afryki (COMESA)	1993
Ameryka	
Stowarzyszenie Wolnego Handlu Ameryki Łacińskiej (LAFTA)	1960
Wspólny Rynek Ameryki Środkowej (CACM)	1960
Karaibska Wspólnota i Wspólny Rynek (CARICOM)	1960
Wspólnota Andyjska	1969
Wspólny Rynek Ameryki Południowej (MERCOSUR)	1973
Latynoamerykańskie Stowarzyszenie Integracyjne Ameryki Łacińskiej (LAIA)	1980

¹ Procesy integracyjne we współczesnej gospodarce światowej, red. E. Oziewicz, WN PWN, Warszawa 2001, s. 179-180.

² J. Garlińska-Bielawska, Próby tworzenia ugrupowań integracyjnych krajów rozwijających się, w: Kraje rozwijające się w światowym systemie gospodarczym, red. S. Miklaszewski, Difin, Warszawa 2007, s. 219.

cd. tabeli 1

1	2
Azja	
Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)	1967
Stowarzyszenie Regionalnej Współpracy Azji Południowej (SAARC)	1985

Źródło: M.F. Gawrycki, Południe w stosunkach międzynarodowych, w: Kraje rozwijające się na początku XXI wieku – wybrane problemy, red. M.W. Solarz, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2011, s. 50-51; J. Garlińska-Bielawska, Próby tworzenia ugrupowań integracyjnych krajów rozwijających się, w: Kraje rozwijające się w światowym systemie gospodarczym, red. S. Miklaszewski, Difin, Warszawa 2007, s. 219-245.

W Afryce największą aktywność wykazują dwa ugrupowania. Powstała w 1989 roku Unia Arabskiego Maghrebu, której sygnatariuszami są: Algieria, Maroko, Mauretania, Libia i Tunezja oraz utworzony w 1993 roku Wspólny Rynek Wschodniej i Południowej Afryki (Common Market for Eastern and Southern Africa – COMESA). To drugie ugrupowanie powstało na mocy porozumienia podpisanego przez takie państwa jak: Angola, Demokratyczna Republika Konga, Kenia, Madagaskar, Mauritius, Namibia, Rwanda, Seszele, Sudan, Zambia, Zimbabwe.

Procesy integracyjne objęły także kraje Dalekiego Wschodu, chociaż powstałe w tym regionie ugrupowania są bardzo różne. W 1967 roku powołano Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (Association of South East Asian Nations – ASEAN). Organizacja ta powstała w okresie, kiedy handel w tym regionie charakteryzował się niską dynamiką, a w jej skład weszły takie kraje jak: Indonezja, Malezja, Filipiny, Singapur, Tajlandia i Brunei (od 1984 roku)³.

W grudniu 1985 roku powstało Stowarzyszenie Regionalnej Współpracy Azji Południowej (South Asian Association for Regional Cooperation – SAARC), założone przez takie państwa jak: Bangladesz, Nepal, Pakistan, Bhutan, Malediwy, Indie i Sri Lanka. Jednak spory polityczne i terytorialne sprawiają, że współpraca w ramach tego ugrupowania jest słabo rozwinięta.

2. Integracja regionalna a poziom wymiany

Najważniejsze ugrupowanie integracyjne Ameryki Łacińskiej to MERCOSUR. Na należące do niego kraje przypada prawie 50% PKB. Kraje członkowskie MERCOSUR postanowiły stworzyć wspólny rynek obejmujący swobodny przepływ towarów, usług i czynników produkcji. W tym celu dążono do eliminacji barier handlowych i utworzenia wspólnej zewnętrznej taryfy celnej dla to-

³ Procesy integracyjne..., op. cit., s. 207.

warów pochodzących z państw trzecich. Pierwszy z tych celów udało się osiągnąć i do końca 1994 roku kraje członkowskie zredukowały cła w handlu wzajemnym. Uzgodniono wspólne stawki celne w przedziale 0-20% na ponad 85% towarów, przy czym średnia stawka kształtowała się na poziomie 12%⁴.

Mimo że nie wszystkie cele postawione przed MERCOSUR zostały zrealizowane, nie stworzono np. wspólnej taryfy celnej dla dóbr kapitałowych i zaawansowanych technologicznie, to korzyści wynikające z tego porozumienia są dość duże. Świadczy o tym chociażby wartość handlu między krajami członkowskimi, która od 1987 roku wzrosła z 2,7 mld USD do ponad 20 mld USD w 1997 roku. Nie zmniejszyło to dynamiki handlu zewnętrznego z krajami spoza ugrupowania. Poza tym te pozytywne zmiany w zakresie obrotów handlowych były zasługą przede wszystkim pewnych przodujących krajów, co powodowało nierównomierne rozłożenie korzyści z integracji. W MERCOSUR ten środek ciężkości leżał na linii Argentyna – Brazylia. Handel między tymi państwami stanowił prawie 75% handlu wewnątrzregionalnego⁵.

Region Azji Południowo-Wschodniej jest regionem, w którym handel jest jednym z głównych czynników decydujących o rozwoju krajów tworzących ASEAN. Wzrost gospodarczy krajów wchodzących w skład tego ugrupowania napędzany jest głównie przez sektory eksportowe. Mimo że kraje ASEAN są bardzo zróżnicowaną grupą, wszystkie, od najbogatszych, jak Singapur, do najbiedniejszych, jak Birma, zdają sobie sprawę z korzyści wynikających z handlu zagranicznego, a tym samym z konieczności włączenia się do gospodarki światowej⁶.

Przez wiele lat region ASEAN był jednym z najszybciej rozwijających się regionów świata. Jednak kryzys finansowy lat 90. zahamował to wysokie tempo wzrostu gospodarczego. Obecnie ASEAN tworzą zróżnicowane pod względem rozwoju kraje: Singapur – zaliczany do krajów nowo uprzemysłowionych, Malezja, Tajlandia, Indonezja i Filipiny – nazywane nowo eksportującymi, Brunei – producent ropy naftowej i przyjęte w ostatnich latach Wietnam, Laos i Birma – wyraźnie odstająca od pozostałych. Mimo trudności spowodowanych kryzysem finansowym, współpraca gospodarcza w tym regionie rozwija się nadal. Jeszcze przed kryzysem finansowym podjęto decyzję o utworzeniu strefy wolnego handlu w tym regionie. W rezultacie do 2000 roku zredukowano cła do poziomu 0-5% na ponad 85% wszystkich towarów⁷.

⁴ Ibid., s. 189-192.

⁵ Ibid., s. 186-197.

⁶ E. Oziewicz, Problemy handlu zagranicznego krajów Azji Południowo-Wschodniej na przełomie stuleci, w: *Handel międzynarodowy: stan i kierunki rozwoju*, red. K. Budzowski, S. Wydymus, AE w Krakowie, Kraków 2002, s. 405.

⁷ *Procesy integracyjne...*, op. cit., s. 211-219.

Mimo pewnych osiągnięć, działania podjęte w ramach ugrupowania nie doprowadziły do znaczącego wzrostu handlu między krajami członkowskim ASEAN. Okazało się, że kraje te są bardziej zainteresowane powiązaniem zewnętrznymi niż wewnętrznymi, głównie z Japonią, USA i UE. Struktura geograficzna handlu krajów ASEAN potwierdza, że dla Filipin, Singapuru oraz Malezji najważniejszym rynkiem zbytu są Stany Zjednoczone. Natomiast Japonia i UE odgrywają ważną rolę w eksporcie Indonezji i Tajlandii⁸.

Rozwój wzajemnej współpracy utrudnia zapewne konkurencyjność, a nie komplementarność struktur wytwórczych krajów członkowskich ASEAN oraz brak odpowiednich reform. To uzależnienie od handlu z krajami przemysłowymi powoduje, że dla rozwoju gospodarczego krajów członkowskich ASEAN bardzo ważne znaczenie ma rozwój handlu światowego⁹.

Analizując rozwój wymiany handlowej między różnymi ugrupowaniami należy pamiętać, że istnieje wiele czynników warunkujących wzrost takiego handlu. Poza regionalnymi porozumieniami handlowymi istotną rolę odgrywają rozmiary gospodarek, poziom dochodu *per capita*, czy też posiadanie lub brak wspólnej granicy. J. Frankel, badając skutki regionalnych porozumień ustalił, po uwzględnieniu wymienionych czynników, że tego typu porozumienia mają pozytywny wpływ na wymianę handlową między krajami członkowskimi. Przy czym jest on bardziej wyraźny, gdy porozumienia, w tym MERCOSUR i ASEAN, zawierają mniej rozwinięte gospodarki¹⁰.

Tabela 2

Udział handlu międzyregionalnego w wybranych ugrupowaniach

Ugrupowanie	1970	1980	1985	1990	1995	2000	2005
CACM	26,0	24,4	14,4	15,4	21,7	13,7	b.d.
Grupa Andyjska	1,8	3,8	3,2	4,2	7,5	8,2	9,4
CARICOM	4,2	5,3	6,3	8,1	12,1	14,6	b.d.
MERCOSUR	9,4	11,6	5,5	8,9	19,2	20,4	15,7
SADC	4,2	0,4	1,4	3,1	10,6	11,9	b.d.
ASEAN	22,4	17,4	18,6	19,0	22,0	23,8	24,6

Źródło: Globalna ekonomia polityczna, red. J. Ravenhill, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2011, s. 244.

⁸ WTO, Annual Report, WTO, Geneva 1998, s. 7.

⁹ Procesy integracyjne..., op. cit., s. 215-226.

¹⁰ Globalna ekonomia polityczna, red. J. Ravenhill, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2011, s. 243.

Analizując dane statystyczne z lat 1970-2005 można zauważyć, że udział handlu wewnątrzregionalnego w wymianie handlowej niektórych porozumień regionalnych wyraźnie wzrósł. Największe zmiany w tym zakresie widać w przypadku takich ugrupowań jak CARICOM i MERCOSUR. Z kolei kraje członkowskie ASEAN w 1995 roku były dla siebie takimi samymi partnerami handlowymi jak w 1970 roku. Na uwagę zasługują także wyniki afrykańskiego porozumienia handlowego – SADC, które w analizowanym okresie w istotny sposób zwiększyło poziom wewnątrzregionalnej wymiany handlowej (tabela 2)¹¹.

Porównując jednak przyrost handlu wewnętrznego między państwami członkowskimi w krajach rozwijających się z poziomem wymiany zewnętrznej można zauważyć, że eksport zewnętrzny w większości ugrupowań rósł szybciej niż wewnętrzny (tabela 3). Zaskakuje również zwykle niewielki udział eksportu wewnętrznego w całym eksporcie (tabela 4)¹².

Tabela 3

Eksport wewnętrzny i zewnętrzny wybranych ugrupowań w latach 1994 i 2006 (mld USD)

Ugrupowanie	1994		2006		Stopa wzrostu 2006/1994	
	wewn.	zewn.	wewn.	zewn.	wewn.	zewn.
COMESA	1,2	19,5	3,5	79,1	198	306
SADC	3,0	32,2	8,6	86,1	186	167
CACM	1,3	5,0	5,0	24,9	279	398
CARICOM	0,7	5,5	2,4	19,1	263	246
LAIA	28,8	143,6	91,7	549,1	218	282
MERCOSUR	12,0	50,8	25,8	165,1	114	225
ASEAN	64,4	199,8	194,3	584,9	202	193

Źródło: E. Czarny, J. Menkes, K. Śledziwska, Regionalizacja a liberalizacja handlu międzynarodowego – analiza empiryczna, w: *Determinanty i wyzwania gospodarki światowej*, red. E. Najlepszy, M. Bartosik-Purgat, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań 2009, s. 126.

Tabela 4

Udział eksportu wewnętrznego w całkowitym eksporcie wybranych ugrupowań regionalnych w latach 1996-2006 (%)

Ugrupowanie	1996	1998	2000	2002	2004	2006
COMESA	6,3	6,7	4,6	5,9	5,0	4,2
SADC	11,3	10,6	9,4	9,6	9,7	9,1
CACM	22,6	15,8	19,1	19,5	20,9	16,8
CARICOM	13,1	16,6	14,6	14,4	12,3	11,3
LAIA	16,2	16,8	13,2	11,5	13,2	14,3
MERCOSUR	22,6	25,0	20,0	11,5	12,7	13,5
ASEAN	24,5	21,1	23,0	22,7	24,9	24,9

Źródło: Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² E. Czarny, J. Menkes, K. Śledziwska, Regionalizacja a liberalizacja handlu międzynarodowego – analiza empiryczna, w: *Determinanty i wyzwania gospodarki światowej*, red. E. Najlepszy, M. Bartosik-Purgat, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań 2009, s. 125.

W analizowanym okresie eksport wewnętrzny rósł szybciej niż zewnętrzny jedynie w przypadku takich ugrupowań jak: CARICOM, ASEAN i SADC (tabela 3). Przy czym kraje te zanotowały wprawdzie szybszy wzrost eksportu wewnętrznego, ale jego udział w całkowitym eksporcie stanowił w 2006 roku zaledwie 11,3% w przypadku CARICOM oraz 9,1% w przypadku SADC (tabela 4).

3. Liberalizacja handlu w Afryce

Wyjątkowo trudna jest ocena liberalizacji handlu w Afryce. Jest to bowiem obszar destabilizacji politycznej i gospodarczej, co powoduje, że działania mające na celu liberalizację handlu trafiają na mało podatny grunt. Przyczynia się do tego także preferencyjne traktowanie towarów z tego obszaru przez system GATT/WTO. W rezultacie walka o dostęp towarów do rynków krajów rozwiniętych prowadzi do osłabienia powiązań regionalnych. Poza tym tendencje wolnohandlowe w Afryce są ograniczone strukturą budżetu. Cła są w większości tych krajów poważnym źródłem przychodów państwa. Element fiskalny ceł jest bliższy 100%¹³.

Barierą integracyjną w krajach afrykańskich jest przede wszystkim niski poziom ich rozwoju oraz niestabilność polityczna, które utrudniają realizację postawionych celów. Mimo tych niesprzyjających warunków, kraje afrykańskie chętnie uczestniczą w inicjatywach integracyjnych. Jest to zazwyczaj efekt działalności organizacji międzynarodowych, które promują regionalizm jako strategię rozwoju tego regionu¹⁴. W efekcie jednak rodzi to liczne problemy, zwłaszcza jeżeli ugrupowanie ma formę unii celnej, która wiąże się z wprowadzeniem wspólnej zewnętrznej taryfy celnej. Wówczas kraj, będący członkiem dwóch ugrupowań, nie może wprowadzić takiej taryfy w jednym ugrupowaniu przeciwko członkom innego ugrupowania, do którego również należy¹⁵. W takiej sytuacji problemem jest także koordynacja różnych polityk, czy też ciężar obsługi kilku organizacji¹⁶.

¹³ P. Czubik, *Wolny handel towarami: podstawy międzynarodowoprawne regionalizmu handlowego*, Zakamycze, Kraków 2002, s. 401-403.

¹⁴ F. Foroutan, *Regional integration in Sub-Saharan Africa: past experience and future prospect*, in: *Developing and Newly Industrializing Countries*, ed. Ch. Milner, E. Elgar, Northampton, USA 1998, s. 438.

¹⁵ R. Shams, *Regional Integration in Developing Countries: Some Lessons Based on Case Studies*, HWWA Discussion Paper No. 251, s. 3-4.

¹⁶ J. Garlińska-Bielawska, *op. cit.*, s. 226.

Tabela 5

Eksport wybranych afrykańskich ugrupowań integracyjnych w 2004 roku

Ugrupowanie	Udział wewnątrzregionalnego eksportu w całości eksportu ugrupowania	Udział eksportu ugrupowania w eksporcie światowym
COMESA	6,7	0,5
EAC	14,6	0,1
ECCAS	0,9	0,3
SADC	9,5	0,7
AMU	1,9	0,8

Źródło: World Development Indicators 2006, World Bank, Washington 2006.

W 2004 roku handel wewnątrzregionalny w Afryce utrzymywał się na bardzo niskim poziomie (tabela 5). Dla niektórych krajów wskaźnik wewnątrzregionalnego eksportu nie przekraczał 1% (ECCAS), co wynika głównie z faktu, że kraje te produkują podobne artykuły eksportowe i wysyłają je poza kontynent. Są też i takie ugrupowania, dla których wskaźnik ten był bliski 15%, jak np. EAC.

Wprawdzie w ostatnich latach można było zaobserwować poprawę sytuacji w zakresie wymiany handlowej, o czym świadczy wzrost eksportu ze 159 mld USD w 2000 roku do 424 mld USD w 2007 roku, to w perspektywie trzech dekad udział Afryki w światowym eksporcie zmniejszył się o prawie 2/3: z 2,9% w 1976 roku do 0,9% w 2006 roku¹⁷. To spowolnienie eksportu w znacznym stopniu ogranicza rozwój tego regionu. Wśród przyczyn zaistniałej sytuacji wymieniana się chociażby wysokie koszty handlowe, które zmniejszają dobrobyt konsumenta oraz konkurencyjność producenta na zagranicznych rynkach zbytu. Wynika to z braku jednolitej polityki transportowej oraz odpowiedniej infrastruktury, które są źródłem wysokich kosztów transportu. Wzrost kosztów prowadzenia handlu, zwłaszcza między regionami, to także efekt rozbieżnych zobowiązań politycznych oraz wymagań instytucjonalnych¹⁸.

Rozwojowi handlu w Afryce nie sprzyja także spowolnienie gospodarki światowej, które znalazło odzwierciedlenie w spadku eksportu oraz tempa wzrostu gospodarczego w tym regionie. Niekorzystny dla rozwoju handlu jest także wąski zakres eksportu, którego główny składnik stanowią paliwa. Stąd szybki wzrost eksportu dotyczył jedynie tych krajów, które produkują ropę naftową¹⁹.

¹⁷ A. Portugal-Perez, J.S. Wilson, Trade costs in Africa: Barriers and Opportunities for reform, COMTRADE, WITS, s. 2.

¹⁸ J. Kwiecień-Rosińska, Ujarzmienie globalizacji w Afryce, w: Harnessing globalization czyli ujarzmienie globalizacji – globalizacja jako motor na rzecz rozwoju, red. K. Żukrowska, SGH, Warszawa 2012, s. 158.

¹⁹ Ibid., s. 161.

W celu redukcji wysokich kosztów handlu podjęto działania mające skoordynować działalność 14 regionalnych wspólnot ekonomicznych w ramach afrykańskiego wspólnego rynku. Zdecydowano, że wybrane ugrupowania będą stanowiły bloki budujące African Economic Community (AEC), która ma powstać do 2028 roku. Ma ona również stanowić rozwiązanie problemów wynikających z mnogości umów oraz niespójności polityk handlowych. Należy jednak pamiętać, że istniejące w tym regionie narodowe i regionalne problemy w znacznym stopniu utrudniają realizację takich koncepcji²⁰.

Podsumowanie

Mimo podejmowanych prób wzajemnej współpracy regionalnej krajów rozwijających się, tworzenie stref wolnego handlu czy wspólnego rynku zakończyło się w wielu przypadkach niepowodzeniem. Zdecydowały o tym zarówno czynniki strukturalne, jak i polityczne. Stąd integracja regionalna krajów rozwijających się nie przyniosła spodziewanych efektów. Nie wszystkie kraje w jednakowym stopniu odniosły korzyści w postaci większych wzajemnych obrotów handlowych. Przy czym w najtrudniejszej sytuacji pozostają kraje afrykańskie, w których barierą integracyjną jest przede wszystkim niski poziom rozwoju.

Integrację regionalną w grupie krajów rozwijających się utrudniają także zbliżone albo identyczne struktury gospodarcze, często opierające się na produkcji surowców. Fakt, że kraje rozwijające się oferują na zintegrowanym rynku międzynarodowym te same towary sprawia, że stają się one konkurentami. W efekcie wykazują większe zainteresowanie powiązaniem zewnętrznymi niż wewnętrznymi. Wszystkie te czynniki prowadzą ostatecznie do tego, że integracja regionalna w krajach rozwijających się przebiega znacznie wolniej niż w krajach rozwiniętych, a to oznacza także wolniejszy rozwój wzajemnego handlu.

Nie oznacza to jednak, że integracja regionalna w grupie krajów rozwijających się nie jest potrzebna. Towarzyszące tym procesom możliwości zwiększenia tempa wzrostu gospodarczego oraz zmniejszenia luki rozwojowej są wystarczającymi argumentami za tym, aby kraje rozwijające się otwierały wzajemnie swoje gospodarki. Problemem są raczej warunki, w jakich ta integracja zachodzi. W krajach afrykańskich oznacza to przede wszystkim działania w zakresie redukcji kosztów handlowych.

---

²⁰ Ibid., s. 156-159.

EFFECTS OF REGIONAL INTEGRATION IN DEVELOPING COUNTRIES

Summary

Integration trends can be observed in all groups of countries, although these may arise due to various reasons. In developing countries, it is primarily the desire to speed up the process of economic development. Integration processes accompanying the elimination of trade barriers was to facilitate the realization of this goal through intensive development of trade. Unfortunately, despite attempts to cross-regional co-operation in developing countries, the creation of free trade areas or common market ended in many cases fail. Determined by both structural factors and political. Hence, regional integration in developing countries has not brought the expected results. Not all countries have benefited equally as other's major mutual trade. At the same time, the most vulnerable are countries in Africa where the barrier to integration is primarily a low level of development. This article aims to analyze the integration processes which previously took place in these countries and the impact of this integration. This article attempts to answer the question of whether regional integration among developing countries has led to the development of their trade?